

ULUSLARARASI MALİ SİSTEMDE VE TÜRK BANKALAR SİSTEMİNDE ESNEKLİĞİNİ KAYBETMİŞ ALACAKLAR

Prof. Dr. Sait Kemal MİMAROĞLU'nun

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden ayrılması vesilesiyle verdiği

“VEDA DERSİ”

(28 Mayıs 1986 - Saat : 15.00)

Büyük Anfi

- Sayın Hocam Prof. Dr. Fethi ÇELİKBAŞ
- Sayın Hocam Prof. Dr. Şakir BERKİ,
- Sayın Dekan,
- Sayın Hoca arkadaşlarım,
- Sayın misafirler,
- Basının seçkin temsilcileri,
- Sevgili öğrencilerimiz,

Veda dersinin konusu “Uluslararası Mali Sistemde ve Türk Bankalar Sisteminde Esnekliğini Kaybetmiş Alacaklar”dır. Aslında böyle bir konuyu seçerken ciddi tereddütler geçirdim. Zira böyle can sıkıcı ve ağır bir temayı veda dersine konu yapmak pek fazla olabilir diye düşündüm. Ama bu konunun Uluslararası Mali Sistem ve Türk Ekonomisi ve Türk Bankalar Sistemi bakımından güncelliğini ve önemini dikkate alarak bu konuyu sizlere bu dersimde sunmaya karar verdim.

Ayrıca, belirli bir tecrübemin bana verdiği bazı veriler dolayısıyla bu konuda söylemek istediğim ve belirtmeyi arzuladığım bazı düşüncelerim de olabilecektir. Bunları belirtmeyi hem bu kürsüdeki veda dersimin bir borcu; hem de, halen işgal etmekte bulunduğum banka yöneticiliği görevimin bir gereği sayıyorum.

Ancak, bu konuyu sunarken sorunların tekniğine mümkün olduğu kadar girmemeye çalışacağım.

1 — Uluslararası Mali Sistemde Esnekliğini Kaybetmiş Alacaklar

1) Kavramlar

A) Uluslararası Mali Sistem

Uluslararası borç sorununun ilk muhatabı Uluslararası Mali Sistemdir. O halde bunun kapsamını belirlemek yararlı olur. Uluslararası Mali Sistem, Uluslararası Ticaret Bankalarını, Dünya Bankası ve IMF —Milletlerarası Para Fonu— gibi çok uluslu mali kuruluşları, bütün finans şirketlerini ve aracı mali şirketlerle, borçlu ve alacaklı hükümetleri ve bu borç olayıyla ilgili tüm kuruluşları kapsar.

B) Borçlar Grubu

Borçlular grubunu oluşturan devletleri ve kuruluşları üç grupta toplamak mümkündür.

- aa) Gelişmekte olan ülkeler,
- bb) Üçüncü Dünya Devletleri,
- cc) Latin Amerika Ülkeleri veya Çartegana Gurubu,

C) Esnekliğini Kaybetmiş Alacaklar Kavramı

Esnekliğini kaybetmiş alacaklar terimi, bankaların, faiz ve komisyonları gecikmiş alacaklarını, ana paranın kendisinin tahsili gecikmiş faiz ve komisyonlarını, idarî takipteki alacakları, tahsili vadeli protokollere bağlanmış alacakları, yasal takipteki alacakları ve batmış alacakları kapsar.

Esnekliğini kaybetmiş alacak, ödeme düzeni yavaşlamış alacak demektir. Bunun içindir ki, bunlara uluslararası bankacılık literatüründe "yavaş borçlar (slow debts)" demek de geleneksel olmuştur. Bu tür alacaklar, yürürlükte (cari) kredi niteliğini kaybetmiş alacak anlamındadır. Bu tür alacaklara "kötü" alacaklar adını vermek te mümkündür.

2) Uluslararası Borçların Doğum Nedenleri ve Kaynakları

A) Kaynaklar

Uluslararası borçlar 1970 yılı ortasındaki olaylarla, özellikle 1973-1974 yıllarına rastlayan yüksek petrol fiyatları şokundan kaynaklanmaktadır. Gerçekten, 1973-1974 yılları ve onu izleyen bir kaç yıl, petrol satışlarından çok büyük dolar montanları sağlayan petrol üreticisi

ülkeler, bu paralarıyla yeni bir mali güç oluşturmaya ve bu mali gücü uluslararası piyasada kendi üslup ve eğilimlerine göre kullanmaya başladılar. Böylece, o devrede, petro-dolar veya araba-dolar adını taşıyan bir yeni başıboş kaynak veya mali iktidar ortaya çıktı. Bu mali kaynağı, disipline etmek gerekiyordu. Bir parayı disipline etmenin en isabetli yolu, parayı banka sistemine kanalize etmektir. İşte uluslararası bankalar sistemi, bu doları bankalar sistemine yönlendirmek yolunu gerçekleştirdi. O zaman bu işleme uluslararası banka çevrelerinde, "Recyclage (Yönlendirme)" adı verildi. Bu işlemden geçirilmiş doların dünya piyasalarındaki adı da, artık "Euro-Dolar" oluyordu.

B) Petro-Doların Yönlendirilmesi

Ancak, bu recyclage olayından sonra, bankalarda, özellikle Amerikan, İngiliz ve Japon bankalarında alışıldan çok fazla bir mevduatla karşılaşıldı. Dünya Bankalar Sistemi, belirli bir maliyetle sisteme kanalize ettiği mevduatı hareketsiz ve verimsiz tutamazdı. Sistemin karşısına likit ihtiyacı içinde bulunan ve kalkınmakta olan ülkeler, üçüncü dünya devletleri ve Latin Amerika Ülkeleri çıktı. Bunlar borç para istiyorlardı ve kalkınma ve yatırım projeleri karşısında finansman kredilerine ihtiyaçları olduğunu belirtiyorlardı. Uluslararası Bankalar Sistemi, Euro-Doları bu ülkelere yatırım projeleri karşılığında ve çok ucuz fiyatla kredi olarak kullandırmaya başladı. Bu kredi, gerçekten düşük maliyetli bir krediydi. Zira bu krediler, sadece paranın Maliyet faizi + Libordan oluşuyordu.

Böylece, uluslararası sistemin verdiği borç miktarı 1982 yılı sonunda 745 milyar doları buldu. Bu miktar, 1985 yılı sonunda bir trilyon doları aşmış durumdadır. Bunun 360 milyar doları Latin Amerika Ülkelerine, 650 milyar doları da, gelişmekte olan ülkelerle üçüncü dünya devletlerine aittir.

II — Uluslararası Borç Sorununun Ortaya Çıkışı ve Uluslararası Mali Sistemin Yaklaşım ve Çözüm Yolları

A) Sorunun Ortaya Çıkışı

1974-1980 yılları, dünya ekonomisinin yüksek enflasyon yılları olduğu için, borçlu ülkeler, Uluslararası Bankalar Sisteminin verdiği bu ucuz kredinin ne kendisinden, ne de, bunun faiz, komisyon ve diğer masraflar yükünden rahatsız olmadılar. Sorunun 1982 yılında yoğun biçimde ortaya çıkışı, her şeyden önce, 1980-1982 yıllarına rast-

layan dünyadaki ekonomik duraklamadan (Global Recession) kaynaklandı. Ayrıca bu problem, bazı ülkelerde meydana gelen kredi piyasalarına ilişkin münferit olayların doğurduğu çelişik psikoloji şokla daha da kapsam kazandı. Daha geniş anlamda, uluslararası borç problemi, dünya ekonomisinde enflasyondan deflasyona geçişin ortaya çıkardığı bir sorundur. Gerçekten, enflasyonun yüksek olduğu ve gerçek faiz hadlerinin düşük ve hatta negatif bulunduğu bir devrede, sağlanan borç fonları, daha düşük bir enflasyon ve yüksek gerçek faiz hadleri içindeki bir ortamda artık ucuz olmaktan çıkmıştır.

Son oniki yılda, yüksek petrol fiyatları birçok ülke için ağır uluslararası borcun ortamını yaratmış, dünya ekonomisindeki duraklama ve 1980-1982 yıllarının yüksek faiz hadleri, 1982'deki büyük borç krizlerinin ani ortaya çıkmasında bir diğer amil olmuş ve buna ek yükler getirmiştir.

Petrol üreticisi olmayan ülkelerde, borç yükünü doğuran tek önemli neden, 1973-1974 ve ayrıca, 1979-1980 yıllarında petrol fiyatlarında meydana gelen ani yükselmelerdir.

Dünya Ekonomisinden gelen ciddi şoklardan başka, borçlu ülkelerin, iç siyasi yönetimlerinden gelen hatalar, borç sorununun raydan çıkmasına olumsuz katkıda bulunmuşlardır. Gerçekten, bu ülkelerin çoğunda siyasal rejimler kötü modellere dayandırılmış ve ekonomik ve mali politikaların isabetsiz seçilmeleri ve uygulamaları sonucu, çoğu projelere dayalı bu krediler kötü kullanılmış ve bütün bu faktörler de, uluslararası borç sorununun boyutlarını ciddi sınırlara getirmiştir.

Dünya ekonomisindeki duraklama sonucu, ihraç malları fiyat ve hacmindeki azalmalar gelişmekte olan ülkeler, Latin Amerika Ülkelerinin dış borçlarının büyük boyutlara varmasına neden olmuş ve 1981-1982 yıllarında, borçlardaki bu büyüme, borçların ödenmesine temel olan ihracat gelirlerini aşmış ve bu borçların faiz ve komisyonlarının daha düzenli şekilde ödenmesini önlemiştir.

İşte bu aşamada uluslararası borç olayı, uluslararası mali sistemi tehdit altına almıştır. Bunun sonucunda kötümser ve iyimser iki görüş belirmiştir: Birincilere göre, uluslararası borç olayı çözümlenemeyecek, Batı Bankalar Sistemi çökecek ve bu da, kapitalist rejimler ve serbest piyasa ekonomisinin iflası anlamına gelecektir.

İyimser görüşü savunanlar, Dünya Bankalar Sisteminin, zaman içinde bu soruna çözüm bulacağını ileri sürmüşlerdir. Bizim de benimsediğimiz bu görüşe göre, uluslararası mali sistem, bu meseleyi “Re-recyler” etmeyi yani yeniden kanalize etmeyi başaracaktır.

B) Borçlu ülkeleri Soruna Yaklaşımı

a) Borçlu Ülkelerin ilk Tepkileri ve Örgütlenme Çabaları

Borçlu ülkelerin, vadesi gelen ve ödemede güçlüğü düştükleri borçları tediye konusundaki tepkileri, değişik ve ilginç olmuştur. Bu devletlerin ve özellikle, Güney Amerika Ülkelerinin, ilk tepkileri duygusal ve bir nevi inkarcı olmuştur. Gerçekten, bu ülkeler, karşılayamayacaklarını düşündükleri bu borçlar karşısında, ilk tepki olarak, borcu ödeyemeyeceklerini açıklamak gibi bir yola girmişlerdir. Hatta, bir batılı bankacının, Meksika Maliye Bakanına, "Ama, siz bu borçları ödemezseniz, Batı Bankalar Sistemi Çöker" demesi üzerine Meksika Maliye Bakanı, "Ben, Meksika Maliye Bakanım; Batı Bankalarının muhasebecisi değilim" diye karşılık vermiştir.

Gerçekten de, borçlu ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirmelerinde önemli aksamalar başlamıştır. Bu aksamalar, Batı Bankalar Sistemi için ciddi sorunlar doğurma eğilimi göstermiştir. Zira, bu konuda, Batı Bankalar Sisteminin, şeffaf ve fevkalade katı ve tutucu bir muhasebe sistemi vardır.

Diğer yandan, borçlu ülkelerin, borç miktarları artmaya devam ediyor; ekonomik güçlükleri ağırlaşıyor ve mali sıkıntıları had aşmaya ulaşma eğilimi gösteriyordu. Örneğin, dünyanın en büyük bankalarından biri kabul edilen Brezilya Merkez Bankası, 1983 yılı sonunda 175 milyon dolarlık bir vecibesini yerine getiremedi. Bu olay üzerine fevkalade telaşa kapılan beş büyük Amerikan Bankası, New York'ta yaptıkları bir toplantıda "Banca De Brasil" in ihtiyacını karşıladılar ve ortaya çıkacak diğer beklenmedik sorunlar için bir nevi alarına geçtiler.

Borçlu ülkeler ve bilhassa Latin Amerika Ülkeleri tepkilerini sürdürüyorlardı: Bu ülkelerin tepkilerinin temelini, alacaklı bankalara karşı birleşmek ve bu bankalara karşı, ortak bir çizgi izlemek teşkil ediyordu. Bu tür birleşmelere, borçlu ülkeler konsorsiyumu (Consortium of the debtor countries) adı veriliyordu. Bu maksatla, da, borçlu ülkeler kendi aralarında muhtelif toplantılar yapıyorlardı; ortak hareket çizgileri de, yaklaşık olarak belirmişti. Buna göre, borçlu ülkeler, borçlarını ödemek istemiyorlar ve toplu bir "moratorium" ilân etmek istiyorlardı. Oysa, bu devletlerin tümünün değil, Brezilya veya Meksika gibi büyük borçlulardan birinin veya bir kaç küçük borçlu devletin ödememe hali, uluslararası mali sistemi bugün de, kaosa sokabilir.

1984 Haziran'ında Columbia'nın Cartegena şehrinde toplanan 11

borçlu Latin Amerika Ülkesi "Cartegena Grup" adıyla bir birleşme kurdular ve beraber hareket etme kararı aldılar.

Bütün bunlar, Batı Bankalar Sistemini ciddi olarak tedirgin etti ve soruna çok daha gerçekçi olarak yaklaşılması konusunda yeni bir faktör oluşturdu.

b) Borçlu Ülkelerin İstemleri

İlk duygusal tepkiler ve moratoryum tehditlerinden sonra, borçlu ülkeler, soruna, gerçekçi bir açıdan girdiğini müşahade ettikleri Batı Bankalar Sistemine karşı, 1984 yılı sonundan itibaren, daha somut ve kabul edilebilir önerilerle gitme yolunda girişimlere başladılar. Amaç, soruna karşılıklı anlayış içinde çözüm bulmaktır. Borçlu ülkelerin, alacaklı uluslararası mali sistemden istedikleri şu noktalar etrafında toplanabilir:

- aa) Mevcut borçların, ödeme koşullarının yeniden gözden geçirilmesi,
- bb) Mevcut borçların, vadelerinin uzatılması,
- cc) Keza bu borçların, faiz, komisyon ve diğer banka masraflarının indirilmesi,
- dd) Borç, faiz, komisyon ve banka masraflarının da belirli vadelere bağlı borçlar haline dönüştürülmesi,
- ee) Ve nihayet, uygun şartlarda yeniden kredi verilmesi.

III — Uluslararası Mali Sistemin Borç Sorununa Yaklaşımı ve Çözüm Yolları

A) Borç Sorununa Yaklaşımı Zorlayan İlke

Toplam olarak 1 trilyon doları aştığını belirttiğimiz uluslararası borçların önemli bir kısmının esnekliğini kaybetmesi, uluslararası mali sistemi, ciddi bir tedirginliğe sevk etmiş ve soruna gerçekçi yolda yaklaşmaktan başka bir alternatif olmadığını ortaya çıkarmıştır. Zira, yukarıda da belirtildiği gibi, uluslararası bankalar sistemi, geleneksel kurallarını, yani sert ve uzlaşmaz takip sistemini uygularsa, uluslararası mali sistemin varlığını dahi tehlikeye sokan bir durumla karşılaşabilir. Bunun içindir ki, uluslararası mali sistem, esnekliğini kaybetmiş alacaklar konusunda bir esnek teori getirmiş ve bu tür borçlara karşı, bir yumuşama politikası izlemiştir.

Şimdi Uluslararası Ticari Bankalar, diğer mali kuruluş ve gelişmiş sanayici ülkelerin bu konuda izledikleri yaklaşımı yakından görelim.

B) Uluslararası Ticari Bankaların Yaklaşımı

a) İtke

Bankaların, alacaklarının tahsilinde, iyi niyetli borçlularına destek vermeleri genel kuraldır. Ancak bankaların, kendi istikrarlarını tehlikeye sokmadan verebilecekleri ödümlerin kapsamı son derece sınırlıdır. Eğer, daha büyük ödümlerin verilmesi söz konusu ise, bu tür ödümlerin, bankalardan değil, hükümetlerden gelmesi şarttır. Zira, bankaların büyük ödümler vermesi sonucu, istikrarlarında bir sarsıntı veya tehlike meydana gelirse, bütün bankalar sisteminin sarsılması gibi durumla karşılaşılabilir. Böyle bir durumda da, hükümetler için daha ciddi sorunlar ortaya çıkar. Kesin kural şudur ki, bankalar sisteminin istikrarı, dünyanın her yerinde, devletin uzun ve kısa vadeli yararları için zorunlu bir oluttur.

Bu oluta rağmen, uluslararası ticari bankalar, esnekliğini kaybetmiş alacaklar konusunda, fevkalade esnek bir politika izlemişlerdir. Bunu da, bankaların muhasebe sisteminde yumuşama ve borç olayına temelde yumuşak yaklaşım olmak üzere iki kısımda mütalaa etmek mümkündür.

b) Muhasebe Tekniğinde Yumuşama

Bilindiği gibi, Batı Bankalar Sisteminin fevkalade katı ve tutucu bir muhasebe sistemi vardır. Bunun teknik ayrıntılarına girmeden, bu konudaki kuralı belirlemek isterim : Buna göre, üç aylık faiz, komisyon ve diğer banka masrafları ödenmeyen bir banka alacağı, cari krediler tablosundan çıkarılır; bu alacağına ait faiz ve komisyonlar, bunu izleyen üç aylık devrede de ödenmezse, o alacak, çürük alacak, kabul edilir; bu alacaklarla ilgili olarak yasal yollara başvurulur ve bu alacak, o yıl bilançosunda çürük alacaklar (Slow debts= bad debts) bölümüne alınır ve böylece, alacak, bir tür batmış alacak işlemi görür. Sistemin, geleneksel kuralı olan böyle bir uygulamanın yapılması, Batı Bankaların ve özellikle, Amerikan Bankalarının, bilanço sermayelerini kaybetmeleri ve sonuç hesapları bakımından da, tasavvur edilmez zararlarla karşılaşmaları anlamına gelecekti. Zira, borç ödemelerindeki aksamalar fevkalade yaygındı ve ana borç miktarı da, biraz önce belirttiğimiz gibi fevkalade yüksekti.

Bu nedenledir ki, Batı Bankalar Sistemi yönünden, her şeyden önce bu teknik ve mali sorunu çözmek gerekiyordu. Batı Bankalar Sistemi, ilgili hükümetlerin de olumlu anlayışı ile, bu tür borçlar için daha yumuşak bir hesap vaziyeti ve bilanço politikası izlemeyi be-

nimsedi. Böylece, sorunun, teknik yönü bir çözüme bağlanınca, temelde, soruna yaklaşmak, ciddi olarak kolaylaştı.

c) Uluslararası Ticaret Bankalarının Temel Yaklaşımı

Uluslararası ticaret bankaları, esnekliğini kaybetmiş alacakların oluşturduğu vahim tehlikenin bilinci içinde, soruna en müsait biçimde yaklaşmayı, sistemin bizzat kendisinin ve borçlu devletlerin de yararına telakki ettiler ve borçlu devletlerle, her borçlu devletin durumunu ve koşullarını dikkate alarak diyaloga ve müzakerelere başladılar, sonuçta, bankalarla, ilgili devletler arasında şu uygulamalara yer verildi: Birçok hallerde, mevcut borçların, ödeme koşullarının gözden geçirilmesi kabul edildi; bazı borçların vadelerinin uzatılması sağlandı. Hatta, bir takım ülkeler için, borçların, faiz, komisyon ve diğer banka masraflarının, belirli vadelere bağlı borçlar haline dönüştürülmesi uygulamasına yer verildi. Bazı durumlarda da, uygun şartlarla, belirli devletlere yeniden kredi verilmesi benimsendi. Borçlu devletlerin yarıda kalmış bir takım projelerine yeni kredi verilmesi mümkün olabildi.

Bugün, bazı ülkelerle, bir çok ticaret bankası arasında, faiz ve komisyonların indirimi konusunda ön müzakerelerin sürmekte olduğu görülmektedir.

Böylece, Uluslararası ticaret bankaları, borçlu ülkelerin istemlerinin çoğuna olumlu cevap vermiş olmaktadır. Hatta uluslararası ticaret bankaları, şimdiye kadar sürdürülen mutad uygulamaların dışında bir yaklaşımla, borçlu ülkelere IMF ile "Standby" vesair anlaşmalar yapmadan da, destek olmak ve yeni krediler vermek yolunu benimsediler.

C) Uluslararası Mali Kuruluşların Borç Olayına Yaklaşımı

Uluslararası mali kuruluşların başlıcasını oluşturan Dünya Bankası ve Dünya Para Fonu (IMF) borç sorununun "vahim" bir aşamaya gelmemesi ve borçlu devletlerle, ticaret bankalarının zarar görmemesi için, en aktif biçimde rol aldılar ve soruna katkı getirmek için imkanlarını harekete geçirdiler. Bu soruna, aktif olarak girdiler; müzakerelere katıldılar; taraflar arasında uzlaşmaya girdiler ve tarafların karşılıklı bir anlayış içinde görüşebilmeleri için her çabayı harcadılar. Ayrıca, borç sorununun, son derece kritik bir aşamaya girdiği 1983 yılı sonunda, IMF üyesi olan devletlerin, örgüte ödemek zorunda oldukları kotaları % 47 artırarak ve o zaman Suudi Arabistan'dan da, belirli bir kaynak almak suretiyle Üçüncü Dünya Dev-

letlerine 94 milyar dolar civarında destek kredisi sağlanmıştır. Uluslararası diğer mali kuruluşlar da, borçlu ülkelere karşı hoşgörü ilkelereğini uygulamışlardır.

Keza, uluslararası borç olayına çözüm bulmak amacıyla, 1982 yılında 189 Batılı Banka, "Uluslararası Finans Enstitüsü = Institute For International Finance", adıyla bir müessese kurmuşlardır. Bu enstitünün temel amacı, uluslararası borç sorununa çözüm bulmak için gerekli araştırma ve girişimlerde bulunmaktır.

D) Belli Başlı Batılı Sanayici Ülkelerin Borç Sorununa Yaklaşımı ve Baker Planı

a) Gelişmiş Sanayici Ülkeler

Uluslararası borç olayında en çok ilgili ülkeler, başta Amerika olmak üzere İngiltere, Japonya ve Almanya'dır. Bu ülkeler, gerek alacaklı ulusal bankalarını desteklemek, gerek, borçlu ülkelere yardım etmek suretiyle, sorunun çözümüne katkı getirmek için sürekli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Her şeyden önce bu dört ülke ve bunların içinde özellikle Amerika; borçlu ülkelere yapılan ihracata kapılarını açarak, bu ülkelerinin ihracat hacimlerini büyütmelelerini sağlamak suretiyle dış borçlarını ödemelerine yardımcı olmuşlardır.

Amerika Birleşik Devletleri daha da ileri bir adım atmış ve "Baker Planı" adıyla bir plan önerisinde bulunmuştur.

b) Baker Planı

aa) Planın Ortaya Çıkışı ve Amacı

Baker Planı, 5 Ekim 1985 tarihinde, Dünya Bankası ve Dünya Para Fonu Genel Kurul Toplantılarında, Seoul'de, Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanı James A. Baker 3 d. tarafından ileri sürülmüş planın adıdır.

Uluslararası borç olayının, her gün ağırlaşmakta olan sorunlar ortaya çıkarması daha da aktif ve acil harekete geçmeyi zorunlu hale getiriyordu. İşte Baker Planı, böyle bir zorunluluğun sonucu olarak doğdu. Baker Planı veya Baker Girişimi adı verilen aksiyon, Latin Amerika'daki on en büyük borçlu devletle, muhtelif bölgelerdeki beş borçlu ülkeyi kapsamaktadır. Planın temel amacı, bu ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırmaya yönelik ekonomik reformların üzerinde durmak ve bu ülkelerin, gelişmelerini desteklemek maksadıyla dışarıdan özel sektör ve resmi sermaye akımını faz-

lalaştırmaktır. Ayrıca bu plan, bu ülkelere 25 milyar dolarlık yeni kaynak tahsisini öngörmektedir.

Geçtiğimiz üç yıl içinde, dünyada izlenen borç stratejisi 1985 yılında bir çıkmaza girdi. Hatta, bugün de, bu stratejinin sonuçları henüz tam belirememiş durumdadır. Bu nedenle, Baker Planı zamanında ortaya atılmıştır ve bu planın taze yaklaşımı bugünde de geçerlidir. Hatta kendi deyimiyle, Baker Planı, belki de "Fazla yenilikçi" olduğunu belirtmektedir.

bb) Planın Yapısı ve Dünya Bankası ve IMF'nin Planda Rolü

Baker Planı, borçlu ülkeleri, büyümeye yönelik yapısal reformları gerçekleştirmeye itmek suretiyle çıkmazı önlemeye çalışmaktadır. Bu maksatla, Dünya Bankası, uluslararası çalışmaların merkezinde rol alacaktır.

Baker Girişimi, iç yatırım için, borçlu ülkelerin ekonomik büyümesi ve yerli ve yabancı sermayenin seferber edilmesi arasındaki kesin bağı kabul etmekle beraber, ayrıca, borçlu devletlerin izlediği ekonomik politika ve uluslararası anlaşmalar ve yatırım ve büyüme arasındaki çok yakın ilişkinin öneminden hareket etmektedir. Doğal olarak, bu dengenin kurulmasında Dünya Bankası'nın önemli rolü olacaktır. Dünya Bankası'nın bu konuda temel rol oynaması, IMF'nin bu sahneden çekilmesini gerektirmemektedir. Aksine, bu ülkelerin makro düzeydeki ekonomik istikrarlarını korumada IMF'nin deneysel rolü hayati değer taşımaktadır.

Baker Planına göre, Dünya Bankası'nın bir diğer önemli rolü de, Uluslararası Ticaret Bankaları ve diğer dış kredi kuruluşları nezdinde yapılacak girişimlerle, bu ülkelere ek krediler sağlamaktır. Keza Dünya Bankası gibi IMF'de, borçlu ülkelere tahsis etmek maksadıyla geniş kaynaklara sahiptir. Örneğin, yalnız Güney Amerika'daki on'lar grubuna tahsis edebileceği fonlar, 1985 sonu itibariyle 32 milyar dolardır.

cc) Baker Planının İlk Sonuçları

Baker Girişimi, Dünya Bankası ve IMF başkanlarından çok kuvvetli destek görmektedir. Bundan başka, alacaklı uluslararası ticaret bankaları prensip olarak, her durumu kendi içinde değerlendirmek şartıyla ihtiyaç halinde, borçlu ülkelere yeni borç vermeyi kabul etmişlerdir. Bununla beraber, olayın diğer temel tarafları, daha temkinli bir tutum sergilemişlerdir. En büyük sanayici ülkeler, niyetleri

konusunda ve örneğin ihracat kredileri alanında suskunluklarını sürdürmektedirler. Bunların genel tutumları, ticaret bankalarını kredi verme konusunda destekler mahiyet sunmaktadırlar.

Borçlu ülkelere gelince, Cartagena Grubu'nun bir beyanatında ifadesini bulan görüşe göre, bu devletler, önerilen iç ekonomik reformlar konusunda angajmana girmekte tereddüt hatta çekimserlik belirtmektedirler.

Bu durumda, taraflar, tam bir güven içinde bir araya gelmezlerse, Baker Girişimini, çalışabilir, uygulanabilir bir plan haline getirmek güç olacaktır. Hatta böyle bir halde, bunu işletilebilir bir vesika olarak görebilmek bile zor görünmektedir. Oysa, bu girişimi uygulamaya sokmanın zorunluluğu bir çok büyük borçlu devletin ve özellikle Meksika'nın çok acil ihtiyaçlarının kesin gereğidir.

Ö Z E T

Esnekliğini kaybetmiş uluslararası borçlar konusunda özet olarak şunları söyleyeceğiz : 1982 yılında, gelişmekte olan bir çok ülkede ortaya çıkan dış borçlar krizi, bazı faktörlerin birleşmesi sonucu belirmiştir. Bu faktörlerin başlıcaları şunlardır :

- aa) 1973-1974 ve 1979-1980 yıllarında görülen yüksek petrol fiyatları,
- bb) 1980-1982 yıllarında karşılaşılan yüksek faiz hadleri,
- cc) 1981-1982 yıllarında meydana gelen dünya ekonomik duraklamasına bağlı olarak ihraç malları fiyatlarında ve hacminde görülen düşmeler,
- dd) Borçlu ülkelerin iç politikaya ilişkin yönetim stili,
- ee) Ve nihayet, 1980'lerden itibaren kredi piyasalarında müşahade edilen çelişik psikolojik tepkiler.

Bütün bunların sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelerin dış borçları büyük boyutlara ulaştı ve 1981-1982 yıllarında büyümüş borç boyutu, bu borçları karşılayan ihracat mallarındaki büyümeyi çok aştı; ihracat, borç taksitlerini karşılayamaz hale geldi. Bu borcun çok büyük boyuta ulaşması ve bunun, faiz ve komisyonlarını ödeme güçlüklerinin yayılmakta olması nedenleriyle bugün, dış borç sorunu, uluslararası mali sistemin güvenliği açısından ciddi bir risk oluşturmaya devam etmektedir.

TÜRK BANKALAR SİSTEMİNDE ESNEKLİĞİNİ KAYBETMİŞ ALACAKLAR

1 — Nedenleri ve Kaynakları

24 Ocak 1980 kararları, Türk ekonomisine ve Türk Bankalar Sistemine farklı bir açıdan bakıştır. Bu bakış, ulusal ekonomiyi ve ulusal bankalar sistemini köklü değişikliklerle başbaşa bırakmıştır. Bu değişikliklerin en önemlileri şöyle özetlenebilir: O tarihe kadar, az sermaye ve çok ucuz banka kredileriyle çalışmaya alışmış işletmeler, 24 Ocak kararlarından sonra, öz sermaye ve işletme sermayesi kıtlığına düşmüşler ve işletme sermayesi için de, çok pahalı kredileriyle çalışmak zorunda kalmışlardır. İşletmeler, özkaynak darlığı, işletme sermayesi kıtlığı ve çok yüksek maliyetli kredi olayıyla karşılaşınca, banka borçlarını zamanında yerine getirememişler veya hiç ödeyememişlerdir. Bu borçlara, ayrıca çok yüksek olan banka faiz ve komisyonlarıyla diğer yasal masraflar eklenmiş ve bu borçlar işletmelerin, çapını aşan boyutlara ulaşmıştır. Bunların sonucu olarak, esnekliği kaybetmiş alacaklar sorunu, Türk Ekonomisi ve Türk Bankalar Sisteminin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu nedenlere bağlı olarak, birçok işletmede, yatırım ve üretim yavaşlamış, hatta, bazılarında tamamen durmuş; bu işletmelerde likit sıkıntısı uç boyutlara varmıştır. Bunun sonucu olarak, bir çok işletme ulusal üretim ve dolayısıyla ulusal ekonominin dışına çıkmış ve atıl kapasite haline gelmiştir.

II — Esnekliğini Kaybetmiş Alacakların Kapsamı

Bu konuda ciddi bir inceleme yapılmamıştır ve spekülâtif rakamlar verilmektedir.

Zira, gerçekten, hangi borç batmıştır? Esnekliğini kaybetmiş alacaklar külünün teminat kapsamı nedir? Bu teminat sepetinin, tahsil edilebilirliği, zaman, usul ve miktar bakımından nedir? Bu hususları, tahmin etmek güçtür. Onun için verilecek, her rakam spekülâtiftir, hem sistemi zedeler, hem de, bilimsel değildir.

Ama esnekliğini kaybetmiş alacaklar olayının Bankalar Sisteminin en önemli sorunu olduğunu belirtmek isteriz. Sistemi aştağında eklemek gerekir. Ulusal ekonomi sorunu olduğuna ve nihayet ulusal ekonomiyi yönetenlerin derhal ele almaları gereken bir sorun haline geldiğini vurgulamak zorunluluğu vardır.

Ayrıca şu hususlar fevkalade önem taşır: Bu alacakları, Bankalar Sistemi tahsil edebilecek midir? Başka bir deyimle, Bankalar

Sisteminin uğraşısı ve yapısı böyle bir tahsile müsait midir? Sistem, hem bankacılık yapabilir, hem de, ülkemizde, en karmaşık ve maalesef karanlık labirentlerden oluşan, yürürlükteki takip sistemi içinde, alacaklarını tahsil edebilir mi?

III — Sorunun Çözüm Yolları

Bu sorunun çözüm yolları için daha önce yayınladığımız “Türk Bankalar Sistemi Üzerinde Bazı Düşünceler” isimli incelemede bazı düşüncelerimizi belirtmiş ve önerilerde bulunmuştuk. Bugün burada, bu düşünce ve önerileri tekrar etmek istemiyoruz. Ancak bu veda dersinde ülkemizde ilk defa ifade edilen bir öneriyi kısaca belirtmek istiyoruz.

Yukarıda dile getirdiğimiz nedenlerle Bankalar esnekliğini kaybetmiş alacaklar sorununun çözümlenmesi için bütün bankaların esnekliğini kaybetmiş alacakları ile birlikte, yani bu alacaklarını değerlendirmek suretiyle bir konsorsiyum kurmalarını öneriyoruz. Bunun anlamı şudur : ister bankanın sahibi bulunduğu esnekliğini kaybetmiş alacaklarını tahsil edebilirlik derecelerine ve teminatlarına göre bir değerlendirmeye tabi tutturacak ve bu değer, kurulan söz konusu konsorsiyuma o bankanın payı olarak devredilecektir. Böylece bir taraftan Bankalar “Çürük Alacaklarını” = “Esnekliğini Kaybetmiş Alacaklarını” başka bir kuruluşa devretmek suretiyle bunlardan, esnekliğini kaybetmiş alacaklarını silmiş olacaklar, diğer yandan da, sermayesi bu alacaklardan oluşan konsorsiyum, yalnız takip işleri ile meşgul olan yeni bir kuruluş olarak borçluları izleyecek ve alacakları tahsil edecektir. Gayet tabii bankalar, esnekliğini kaybetmiş alacaklarını belirli bir değer karşılığı sözü geçen konsorsiyuma devrettikleri zaman bunların teminatlarını da aynı zamanda bu kuruluşla devredecekler ve bu devirden sağladıkları bedeli veya değeri de varlıklarına bir değer olarak geçirmiş olacaklardır.

Tabii bu konu çok daha fazla geliştirilebilir.

- Sayın Hocalarım,
- Sayın Dekan,
- Aziz Misafirler,
- Değerli Hoca ve Kürsü Arkadaşlarım,
- Sınıf Arkadaşlarım,
- Akademik kariyerin bütün aşamalarını geçerek Doçent ve

Profesör payesine erişmiş ve şimdi, beni fersah fersah aşmış öğrenci-hoca arkadaşlarım,

— Sevgili öğrencilerimiz,

Cümlemi bitirmeden ve dersimi sonuçlandırmadan huzurunuzdan ayrılmak istiyorum :

Çünkü, inanıyorum ki, benden sonra gelenler, yarıda bıraktığım cümleyi, benden çok daha güzel bitireceklerdir.

Ve keza inanıyorum ki, benden sonra gelenler, bu dersi ve diğerlerini benden çok daha üstün bir bilimsellik içinde sonuçlandıracaklardır.

Onun için, sizleri daha da güzeli dinlemeye terk ediyorum.

Böylece, 1948 yılı, Ankara'nın somurtkan bir sonbahar günü, bir Anadolu çocuğunun, o zamanki adıyla Siyasal Bilgiler Okulu'nda öğrenci olarak başlayan macerası burada noktalanmış, ama tabii bitmemiş olacaktır. Bununla beraber, o günden bugüne, hiç kopmadan süre gelen bu macera, 1986 Mayıs'ının pırıl pırıl bir gününde, Mülkiye'yi terk etmekle sonuçlanıyor. Havayı tasvirimdeki iyimserliğe bakarsanız, yaşlanmamış, gençleşmişim galiba... Öyle ya, Üniversite çatısı altında 30 yıl Yaşlanmaya imkân var mıdır?

Bir tür çocukluğumuzu ve gençlik yıllarımızı verdiğimiz, olgunluk çağımızı idrak ettiğimiz ve artık, son yıllarda da daha olgun devremizi geçirmekte olduğumuz ve her şeyimizi borçlu bulunduğumuz, bu yuvayı terketmenin derin güçlüğüne takdirlerinize sunuyorum.

Ama ayrılış bir yazgıdır. Hele doğal ayrılışlar, kötü yazgıların en güzelidir.

Üniversite'den ayrılıyorum. Fakat, daima Üniversite'nin ve Mülkiye'nin emrinde kalmaya devam edeceğim. Daha da önemlisi, Üniversite'nin kutsal çatısı altında, ebedi bir öğrenci olarak kalmaya devam edeceğim. Evet, şimdiden, gönlümde ve düşüncelerimde, yayınlamayı tasarladığım yapıtları düşünüyorum. Ulu Tanrı'nın, bundan sonra bana bağışlayacağı ömür ve şimdiki uğraşlarım buna müsaade edecek midir? Bilemem... ..Ama, ben, bunları düşlemeye devam etmek istiyorum.

Hep yaşatmak istediğim bir diğer şey, Üniversite kürsüsünde hocanın sesidir. Bu ses, hayatımın en tatlı nağmesi olarak hatıralarımın canlı simgesi olacaktır.

Beni erken yaşta, sizlerden ve bu sestem ayıran etken, sorumluluğunu taşımakta olduğum Bankanın İstanbul'a intikal etmesinden kaynaklanmaktadır. Ama İstanbul'da gene manen aranızda olmayı bütün gayretimle sürdüreceğim.

Sevgili Öğrencilerimiz,

Hayatımız, ülkemiz ve kişiliklerimiz için, birer hedef taşından ibarettir. Hepimiz, bu hedef taşıyı belirli bir yere dikerek veda ederiz. Aziz öğrencilerim, sizler, veda günü, bu hedef taşıyı, ülke için ve kişilikleriniz için, en uzaklara dikerek ayrılıңыз!

Sizlere veda etmekten nefret ederim. Ama artık, zamanın gelmiş olduğunu düşünüyorum.

Sayın dinleyenlerim, hepinize saygılarımı sunarım.

Sevgili öğrenciler, hepinize engin başarılar ve sevgiler sunarım.